بخش دوم:

معرفی شاعران معروف

از آغاز ادب فارسی تا قرن دوازدهم

براساس سرفصل تعیین شده یعنی شرح احوال شاعران بزرگ و صاحب سبک از آغاز ادب فارسی تا قرن دوازدهم سعی شده شاعرانی انتخاب شوند که علاوه بر ویژگی یاد شده، دانشجویان امروز که دانش‌آموزان دیروز بودند در منابع مختلف درسی تا حدودی هم با نام آنها آشنا شده بودند و هم با اشعار آنها، لزوم اشاره دوبارهٔ این شاعران تکمیل معلومات دانشجویان می‌باشد. به همین دلیل سعی کردیم مسائلی که در زندگی شاعران در نحوه شاعری و اندیشگانی آنها مؤثر بود بپردازیم و از جزئیات زندگی آنها خودداری کنیم.

رودکی

استاد شاعران (سلطان شاعران) و پدر شعر فارسی به علت پیشوایی پارسی گویان و آغازگر انواع شعر فارسی است.

ابو عبدالله مشهور به رودکی که منسوب به رودک سمرقند است. تاریخ ولادت او احتمالا، قرن سوم اتفاق افتاده است و به گفته نظامی عروضی: بسیار تیز فهم بود و در هشت سالگی حافظ قرآن شد و شعر گفتن آغاز کرد و معانی دقیق می‌گفت و علاوه بر اینها صوتی دلکش و نوازنده‌ای خوش ذوق هم بوده است. همچنین گفته‌اند که از مادر نابینا به دنیا آمده هر چند در این زمینه ابهاماتی وجود دارد. سال وفات او را سال ۳۲۹ ذکر کرده‌اند و محل دفن او در مولد او بنج رودک است که امروز زیارتگاه خاص و عام است. رودکی، نصربن احمد را مدح می‌کرد و از این راه ثروت زیادی به دست آورده بود که گفته‌اند پیش از چهارصد خروار طلا داشت . درباره دیوان شعر او نوشته‌اند که پیش از صد دفتر بوده است یعنی پیش از یک میلیون و سیصد هزاربیت، ولی آنچه از آنها باقی مانده نزیک به پانصد بیت است. رودکی در خلق مضامین بدیع و نو بسیار تبحر داشت، او در سرودن قصیده، مثنوی، قطعه و رباعی بسیار قوی بوده است،تسلط او به اوزان عروضی و بلاغت در جای جای اشعارش مشهود است. رودکی اولین شاعری است، پس از آنکه کتاب کلیله و دمنه از هندوستان به ایران آورده شد و به فارسی پهلوی ترجمه گردید، توانست تمام آن کتاب را به شعر در آورد که امروزه متاسفانه فقط اولین بیت آن مجموعه عظیم باقی مانده است.

هرکه ناموخت از گذشت روزگار نیز ناموزد ز هیچ آموزگار

کسایی مروزی

حکیم مجد الدین کسایی شاعر توانای نیمه دوم قرن چهارم یعنی دوران سامانی و اوایل غزنوی است. در آغاز کار شاعری مداح بود، ولی در اواخر عمر از این کار پشمان شد و به موعظه و اندرز روی آورد و پیشوای ناصر خسرو در این راه شد. وی اولین شاعر شیعه مذهب است. از مجموع اشعار وی اندکی باقی ماند که همان اندک بیانگر تو انایی او در شاعری است. به دلیل ارادت قلبی که به پیامبر (ص) و خاندان او بخصوص حضرت علی (ع) داشت اشعار نغزی از وی در این زمینه هر چند کم است باقی مانده است. کسایی در ابداع مضامین وبیان معانی و توصیفات غنی و ایراد تشبیهات لطیف طبیعی، بسیار توانا بوده است. همچنین در ایراد معانی حکمی مقدمه ظهور شاعران زیادی پس از خود شد.

فردوسی

حکیم ابوالقاسم فردوسی شاعر بزرگ حماسه سرای ایران به سال ۳۲۹ در قریه باژ طوس به دنیا آمد. او از طبقه دهقانان بود و دهقانان از طبقه مالکان بودند که در زمان ساسانیان یکی از طبقات اجتماعی و اشراف درجهٔ اول بودند. آنان در کاخ هایی که در اراضی خود داشتند به عنوان مأمور جمع آوری مالیات با دولت همکاری می‌کردند. فردوسی به همین دلیل و از طرفی هم به سبب علاقه از سرگذشت نیاکان خود از تاریخ ایران آگاه بود . به دلیل آمدن اعراب به ایران وقتی احساس کرد که تاریخ میهن خود و افتخارات گذشته در خطر نیستی قرار گرفت، تمام سودهای مادی را به کناری نهاد و به احیا تاریخ گذشته همت گماشت به گونه ای که تمام زندگی خود را صرف این کار کرد.

مدت‌ها پیش از فردوسی به دستور ابو منصور عبد الرزاق کتابی به نثر جمع آوری شده بود دربارهٔ تاریخ ایران، شامل شاهان، پهلوانان که ابتدا دقیقی شاعر آن را شروع کرد به نظم در آوردن که هزار بیت آن را به اتمام رسانده بود که شبی به دست غلامی کشته شد و از آن پس فردوسی دنباله کار او را آغاز کرد به گونه ای که پس از سی سال کار را تقریباً به انتها رسانده بود که محمود غزنوی بر تخت شاهی جلوس کرد و و فردوسی کتاب را نزد او برد و محمود به او قول داد که پس از اتمام کامل کتاب و تقدیم آن به وی، در مقابل هر بیت دیناری به او خواهد داد و فردوسی پذیرفت به گونه‌ای که چون کتاب را به انجام رساند به دربار فرستاد، اما به دلیل حمایت برخی بدخواهان، محمود دستور داد تا او را به قتل برسانند. فردوسی چون فهمید از طوس فرار کرد به سوی طبرستان و در آنجا ماند تا کتاب را به انجام رساند و از آن پس به زادگاه خود برگشت، این در حالی بود که فردوسی تمام زندگی و املاک خود را از دست داده بود. سرانجام فردوسی به سال ۴۱۱ در زادگاه خود باژ در گذشت و در باغی که متعلق به او بود مدفون شد. شاهنامه شامل سه بخش اساطیری، پهلوانی و تاریخی است. شامل شرح سرگذشت پنجاه شاه ایرانی از اولین آنها کیومرث تا آخرین آنها یزدگرد سوم و بیش از صد وبیست داستان اسطوره ای، پهلوانی و تاریخی در شصت هزار بیت. (دربارهٔ هر یک از جمله‌های گفته شده تحقیقات زیادی شده است که در صورت نیاز می‌توان به آنها مراجعه کرد).

فرخی سیستانی

ابوالحسن علی بن جولوغ شاعربزرگ قرن چهارم و پنجم و از سرآمدان سخن ادب فارسی است . فرخی ابتدا در سیستان در نـزد دهقـانی بـود در خانـدان چغانیـان گذران زندگی می‌کرد ولی این خاندان و حتی محیط زمان کسایی گویی بـرای او کوچکتر از آن بود تا اینکه بتواند توانایی بالقوهٔ ادبی خود را به ظهور برسـاند و بـه همین دلیل دنبال یکی بود تا خریـدار شـعر او گـردد تـا اینکـه آوازهٔ بخشـندگی محمود غزنوی را شنید و بار سفر را بست و از سیستان به شهر غزنین رسـید و از ملازمان محمود گردید و تا پایان عمر در دربـار غزنویـان مانـد. امـا چـرا محمـود غزنی: محمود غزنوی هر چند ایرانی نبود و زبان فارسی را نمی‌دانست اما از شـعر فارسی لذت می‌برد و از هیچ حمایتی از شاعران فارسی زبان دریـغ نمـی‌کـرد بـه همین دلیل تقریباً تمامی شاعران دربار وی از تمکن مالی بسیار خوبی برخـوردار بودند. کسایی یکی از بزرگترین قصیده سرایان ادب فارسی است که قصـاید او بـه سـادگی و روانـی و اسـتحکام معـروف اسـت، همچنـین در اسـتفاده از افکـار و احساسات عادی و بیان آنها به زبان ساده و روان همانند سعدی سخن او سـهل و ممتنع است، تغزل‌های او از حیث اشتمال بر معانی بـدیع عشـقی و احساسـات و عواطف مشهوراست همچنین در انـواع توصـیف طبیعـت و معشـوق و ممـدوحان مهارت خاصی داشت. دیوان شـعر او حـدود نـه هـزار بیـت دارد. تأثیرگـذارترین تغزلهایی که سبب شد بعدها غالب شعری غزل شکل بگیرد تغزلهای فرخی است.

منوچهری دامغانی

شاعرپرآوازه و به عنوان پدرطبیعت و گل و بلبل در ادب فارسی است. ولادت او در قرن پنجم اتفاق افتاد. علت انتساب او به منوچهری به منوچهر بن شمس المعالی امیر طبرستان است که در اوایل شاعری در خدمت او بود و سرانجام به دربار غزنویان یعنی مسعود غزنوی رسید و از نزدیکان خاص او گردید. قصاید وی از حیث اشتمال بر توصیفات بدیع بی نظیر است و به دلیل علاقه به ادب عرب و آثار شاعران عرب زبان، شعر او متاثر از آنان است. به همین دلیل لغات و اصطلاحات عربی در شعر او بسیار است . ویژگی شعر او یکی وجود نوعی موسیقی و آهنگ خاص ، روانی و سادگی و استحکام شعر، خلق ترکیبات ابداعی، توصیف طبیعت و مظاهر آن چون بیابان و کوه، جنگل، گلزار و مرغزار و آسمان و .....است. او خالق نوعی شعر به نام مسمط است که این نوع شعر که موضوع مرکزی آن وصف انگور او شراب است خواسته تا به این طریق قصاید خمریه سرایان تازی گو را جواب گفته باشد. دیوان شعر او شامل قصایده، مسمط، قطعه و مثنوی است. و بنای دیوان شعر او در بخش توصیفات چنان است که صدای مظاهر طبیعت، بوی گلها، صدای شر شر آب و ... را بخوبی می‌توان شنید و دید.

ناصر خسرو

حکیم ابومعین ناصرخسرو ملقب به حجت، شاعر و نویسنده توانای قرن پنجم به سال ۳۹۴ است. براساس اشارات خود، وی از خاندان بزرگی بود که دارای ثروت و املاک زیادی در بلخ بودند و از کودکی به کسب علوم مشغول شد و در اوان جوانی به دربار سلاطین غزنوی راه یافت و دارای مقام شایسته ای گردید تا

حدود چهل و سه سالگی که آغاز سفر او به کعبه است. او از شاعران دو مرحله ای است که در مرحلهٔ اول در خدمت امرا زندگی را در لهو و لعب و کسب مال و جاه گذراند و اندک اندک در اثر خوابی که دید دچار تغییر حال شد و در اندیشه درک حقایق بر آمد که مرحلهٔ دوم زندگی اوست. سرانجام در سفر هفت ساله خود پس از به جای آوردن مراسم حج به خدمت خلفای فاطمی رسید و به مقام حجت که یکی از مراحل دوازده گانه فرقه اسماعلیه بود، نائل آمد و مأمور نشر آن مذهب شد و پس از بازگشت به وطن خود، شروع به دعوت کرد که در اثر فشار مردمان به دره یمگان پناه برد و در همانجا بدرود حیات گفت. آثار منثور او شامل سفرنامه، خوان اخوان، زاد المسافرین و..... است که با نثری ساده و حاوی اطلاعات زیاد است و آثار منظوم او نخست دیوان شعر و مثنوی روشنایی نامه و سعادت نامه در وعظ و حکمت است. خصوصیت عمدهٔ شعر او اشتمال بر مواعظ و حکمت است.

مسعود سعد سلمان

شاعر فارسی گوی قرن پنجم و آغاز قرن ششم است. در دورهٔ سلطنت سلطان ابراهیم مسعود از نزدیکان و مریدان او بود که پس از مدتی شاه محبوس شد و تمامی ملازمان وی از جمله مسعود هم زندانی شد و حدود ده سال از عمر خود را در زندان گذراند تا اینکه به وساطت عمید الملک از زندان آزاد شد و پس از آن چون بونصر فارسی حاکم هند شد، مسعود به سبب دوستی او حاکم بخشی از هندوستان گردید، و پس از مدتی بار دیگر مسعود به جرم دوستی با وی راهی زندان شد چون بونصر در اثر سعایت بد خواهان زندانی شده بود، و این بار حدود

هشت سال در زندان‌های نای، مرنج، دهک و سو عمر گذراند. او اکثر اشعار و قصاید خود را در زندان سروده است به همین دلیل شعر او سراسر سوز و گداز، حسرت، گلایه و ... است. البته مسعود به دلیل شخصیت بزرگ ادبی و سیاسی در مدت حبس در داخل زندانها نوعی آزادی بیان داشته است و به همین دلیل بیشتر اشعار وی در زندان سروده شده است. مسعود سعد پدر حسبیه در ادب فارسی به شمار می‌آید. به روایتی او سه دیوان فارسی، تازی و هندی و فارسی داشت که غیر از دیوان فارسی اثری از دیگر آثار نیست. حسبیه نوعی شعر است که در زندان سروده می‌شود که به آن زندان‌نامه هم می‌گویند.

خیام

حجۀ الحق عمر خیام نیشابوری حکیم، ریاضی دان، منجم و شاعر اواخر قرن پنجم و اوایل قرن ششم است . با توجه به تخصص خیام در زمینه‌های مختلف بدون شک معروفیت او در جهان به خاطر اشعارش یعنی رباعیات است. به دلیل استقبال از این رباعیات تا کنون به زبانهای زیادی ترجمه شده است او در رباعیات به دنبال تفکرات فلسفی است و طرح جهانبینی خاص او چهار چوب رباعیات او را تشکل می‌دهند. در میان ترجمه‌های مختلف ترجمه فیتز جرالد بسیار معتبرتر است. موضوع مهم در باب رباعیات او تعداد آنهاست که بین سی تا هفتصد رباعی گفته‌اند که مختص خود خیام است که یکی از مباحث چالش‌برانگیز خیام همین تعداد رباعیات است. و موضوع دیگر چالشی رباعیات وی نوع اندیشگانی نهفته در آنهاست.

سنایی

حکیم ابو مجد آدم سنایی شاعر عارف قرن ششم هجری است که ولادت او در غزنین اتفاق افتاد. وی بعد از رشد در شعر و شاعری به دربار سلاطین غزنوی روی آورد و به کار مداحی پرداخت و به مقام‌ها و ثروتها دست یافت، اما هیچ یک از اینها رضای وی را فراهم نمی‌ساخت، چون انقلابی درونی در او ایجاد شده بود،تا اینکه به یکبار از ظلمت طمع رهایی یافت و مجال حق او را واله و شیدا کرد و دست از جهان کشید. البته دربارهٔ این تغییر حال، افسانه‌ها و روایت‌های ساخته اند. سر انجام برای یافتن حقیت به خانه خدا سفرکرد که یادگاری‌های پر ارزش این سفر برخی از قصاید و آشعار اوست و حتی کارنامه بلخ را که سفرنامه حج وی می‌باشد. او پس از بازگشت کعبه به اتمام کتاب حدیقه پرداخت. آثار او شامل دیوان اشعار، حدیقه الحقیقه، طریق التحقیق، سیر العباد است. بدون شک یکی از بزرگترین شاعران زبان فارسی و از جمله کسانی است که در تغییر سبک و ایجاد تنوع و تجدد بسیار تاثیر داشت. سنایی هم مانند ناصرخسرو شاعر دو مرحله‌ای است، به همین دلیل با دوسبک سخن در اشعار او مواجه‌ایم. سنایی توانست عرفان و مسائل عرفانی را در مرحله دوم وارد شعر و از این رو آغاز گر ادبیات عرفانی است و به همین دلیل آثار او پر است از معارف و حقایق عرفانی،حکمی و اندیشه‌های دینی.

خاقانی

حسان العجم علی بن عثمان خاقانی متخلص به حقایقی از شاعران بزرگ قرن ششم است. پدرش مردی درودگر و مادرش مسیحی که بعداً اسلام آورد و

مسلمان شد. خاقانی حدود بیست سال در اوان جوانی نزد عموی خود کافی الدین که مردی پزشک و فیلسوف بود در حضانت او بود. پس از اینکه به دربار خاقان منوچهر رسید لقب خاقانی را برگزید. پس از مدتی به دلیل اختلاف با خاقان به قصد حج روانه شد و پس از بازگشت مثنوی تحفه العراقین را که سفرنامه حج اوست تالیف کرد و قصیده معروف ایوان مدائن را در همین سفر سروده است. خاقانی از شاعران عهد خود با تنی دوستی و تنی دشمنی داشت از جمله ابوالعلا گنجوی با آنکه استاد او بود هجاها دربارهٔ او گفت و رشید و طواط از دوستان صمیمی او بود. آثار او یکی دیوان شعر اوست که شامل قصیده، قطعه، غزل، رباعی و... است. دیگری مثنوی تحفهٔ العراقین. خاقانی از جمله بزرگترین شاعران قصیده گوی ادب فارسی است، قوت اندیشه و مهارت او در ترکیب الفاظ و خلق معانی و ابتکار مضامین جدید، آوردن ردیف‌های مشکل و تجلی علوم مختلف در شعر او باعث پیچیدگی شعر اوست، همچنین او در وصف از شاعران پیشرو است، وصف آتش، بادیه، صبح، طلوع و غروب .... ترکیبات او با خیالات بدیع به انواع استعاره‌ها و کنایات آمیخته است.

نظامی گنجوی

حکیم الیاس بن یوسف نظامی از شاعران بزرگ قرن ششم و به عنوان پدر داستانهای بزمی (عاشقانه) به شمار می‌آید. تاریخ ولایت او مشخص نیست، ولی به اتفاق تذکره نویسان، زاده گنجه است. نظامی شاعری عجیب است چرا که او در اوان جوانی در وادی اخلاق و معرفت مخزن الاسرار را سرود و در اوان پیری روی آورد به نظم داستانهای عاشقانه. او غیر از دیوان که نزدیک به بیست

هزاربیت می‌باشد، پنج اثردیگر معروف به پنج گنج به نام‌های لیلی و مجنون،خسرو وشیرین، هفت پیکر و اسکندرنامه دارد به ترتیب مخزن الاسرار را به فخر الدین بهرامشاه تقدیم کرده است.خسرو و شیرین که در باب عشق بازی‌های خسرو و شیرین است به اتابک شمس الدین ایلدگز تقدیم کرد. لیلی و مجنون را به شروان شاه اخستان بن منوچهر که موضوع آن داستان غم انگیز لیلی و مجنون است و هفت پیکر یا بهرام نامه را به علاء الدین کرپ ارسلان تقدیم کرده که موضوع آن مربوط به بهرام گور و ماجرای ساختن هفت پیکر یا گنبد است و سرانجام اسکندر نامه که شامل دو بخش شرفنامه و اقبال نامه است که به امرای محلی آذربایجان تقدیم کرده است و موضوع آن مربوط به اسکندر از ولادت تا وفات اوست. نظامی همانند فردوسی شاعری صاحب سبک است و توانست داستان سرایی را که قبل او هم سابقه داشت به حد اعلای خود برساند. وی در انتخاب الفاظ و کلمات مناسب، ترکیبات تازه، اختراع معانی و مضامین تصویر و تصویر گرایی، توصیف، به کاربردن تشبهات و استعارات نو بی‌نظیر است.

عطار

شیخ فریدالدین عطار شاعر و عارف بزرگ قرن ششم و آغاز قرن هفتم است، نوشته‌اند که در ابتدای کار در شادیاخ نیشابور عطاری بزرگ داشت و به شغل دارو فروشی مشغول بود ولی بعدها انقلابی در او ایجاد شد که نتیجه آن روی آوردن به عرفان و خلق آثار عرفانی است، افسانه هایی که در این زمینه نوشته‌اند بیشتر ساختگی و جعلی به نظر می‌رسند. عطار هم مانند ناصر خسرو و سنایی شاعر دو مرحله ای است. آثار او شامل دیوان اشعار و منطق الطیر که اثر عرفانی

سمبلیک است و تذکره اولیا که در شرح احوال و اقوال ۹۶ تن از اولیا است و دیگر مصیبت نامه، الهی نامه، اسرار نامه، شترنامه ... است. در بین تمام آثار عطار، منطق الطیر تاج مثنوی‌ها اوست که منظومه‌ای است بالغ بر ۴۶۰۰ بیت که موضوع آن بحث پرندگان برای رسیدن به سیمرغ است که در ضمن آن مراحل سیر سلوک انسان را بیان می‌دارد. در بحث شعر عرفانی سنایی آغازگر است، عطار گسترش دهنده و مولوی به کمال رساننده آن است.در منطق الطیر، پرندگان سمبل آدمیان،سیمرغ سمبل خدا و کوه البرز نماد آسمان است.

مولوی

جلال الدین محمد مولوی ملقب به مولای روم با ملای روم است. او یکی از بزرگترین گویندگان متصوفه و از عارفان نام آور ادب فارسی است. پدرش سلطان العلما (ولد) از عالمان بزرگ زمانی خود بود. او به دلیل اختلافی که با سلطان محمد خوارزمشاه پیدا کرده بود از زادگاه خود بلخ خارج شد و این در حالی بود که مولوی شش سال بیشتر نداشت و سرانجام از راه نیشابور و بغداد و شام به لارنده رفت و به دعوت ملکشاه سلجوقی به قونیه فرا خوانده شد و در همانجا ماندند تا بدرود حیات گفتند. مولوی هنگامی که شش ساله بود و به نیشابور رسیدند عطار چون او را دید به پدر مولوی سفارش می‌کند که این فرزند را گرامی بدار و سپس یک نسخه از کتاب اسرار نامه را به او تقدیم کرد. بعد از اقامت در قونیه و درگذشت سلطان ولد، مولوی به خواهش مریدان برمسند وعظ و تذکیر و تدریس نشست، برهان الدین محقق ترمذی در تربیت مولوی در علم قال و حال بسیار تاثیر گذار بود. در سال ۶۴۲ در اثر ملاقاتی که بین مولوی و

شمس حاصل شد، مولوی پشت به مقامات دنیوی کرد و در ملازمت شمس بود که ناگهان شمس ناپدید شد که در اثر آن مولانا بی قرار می‌شود.. و بی قراری او سبب می‌شود که حسام الدین چیلی از او در خواست کند شرح این فراق را در قالب شعر دربیاورد که مولوی هم پذیرفت و مثنوی آغاز شد. مهمتری اثر وی همین مثنوی شریف در شش دفتر بالغ بر ۲۶۰۰ بیت است که در آن مسائل مهم عرفانی و دینی و اخلاقی را در قالب انواع قصه و داستان بیان می‌دارد. دومین اثر وی دیوان کبیر مشهور به دیوان شمس است و به دلیل ارادت به شمس تبریزی اسم آن را دیوان شمس گذاشت. کلام مولوی روی هم ساده وبه دور از هرگونه آرایش لفظی و معنوی است. این کلام ساده فصیح گاه در نهایت جزالت و علو معنی است.

سعدی

افصلح المتکلمین سعدی شیرازی بزرگترین شاعر ادب فارسی بعد از فردوسی است. تخلص سعدی به سبب انتساب به سعد بن ابی بکر سعد زنگی است. ولادت او در سال ۶۰۶ در شیراز در خاندانی که همه عالمان دین بودند اتفاق افتاد. در کودکی پدرش را از دست داد و تحت تربیت نیای مادری خود قرار گرفت و مقدمات دانش‌های ادبی و شرعی را در شیراز آموخت و سپس به بغداد رفت و در نظامیه آن شهر به تحصیل و سپس تدریس پرداخت. زندگی سعدی بر سه محور کودکی، سفر و عزلت است. کودکی بسیار سخت دارد و سپس در سفرهای طولانی خود از حجاز و شام ولبنان، روم و به قول خود اقصای عالم را گشت و از هر مکتبی چیزی آموخت و سرانجام پس از سی سال سفر به شیراز بازگشت و با آنکه خیلی از

بزرگان شیراز را مدح کرده ولی هیچگاه شاعر درباری نشد، سعدی از تاثیر گذارترین شاعران در ایران و خارج از ایران از زمان حیات خود بود، آثار سعدی به دو دسته نظم و نثر تقسیم می‌شود: بوستان یا سعدی نام دارد در ده باب اخلاق و تربیت و وعظ و شامل: عدل، احسان، عشق، تواضع، رضا، تربیت، شکر، توبه، مناجات و ختم کتاب. اثر دیگر او قصیده‌های عربی حدود هفت بیت، قصیده‌های فارسی در موعظه و نصیحت و سرانجام مرثیه‌های شاعر در مرگ ابوبکر سعد زنگی و سرانجام غزل‌های سعدی: اثر منثور سعدی گلستان است در هشت باب و یک مقدمه و سرانجام کلیات اشعار است. شهرت سعدی معلول چند خاصیت است: اول اینکه سعدی زبان فصیح را تنها وقف مدح و یا بیان احساسات عاشقانه نکرد دوم اینکه وی نویسنده و شاعری جهان دیده بود. سوم اینکه سخن گرم و لطیف خود را همراه با مثل و حکایت‌ها بیان می‌کرد، چهارم آنکه در مدح و غزل راهی نو در پیش گرفت و پنجم اینکه در عین وعظ، شاعری بذله گو است که خواننده را مجذوب می‌کند. سبک آثار سعدی سهل و ممتع است. او همچنین نثر مسجع را که خواجه عبدالله انصاری در قرن پنجم در ادب فارسی بنیان نهاده بود در گلستان این نوع نثر را به کمال رساند. همچنین توانست زبان ساده استادان و شاعران قبلی را احیا و شعر را از قید و بندهای متکلفانه قرن ششم رهایی بخشد.

حافظ

خواجه شمس‌الدین محمد شیرازی ملقب به حافظ یکی از بزرگترین غزل سرایان ادبیات ایران و جهان است و دلیل تخلص او به حافظ، حافظ بودن قرآن است و آن هم در چهارده روایت. ولادت حافظ در اوایل قرن هشتم سال ۷۲۷ در شیراز

اتفاق افتاد و در کودکی پدرش بهاءالدین را از دست داد و پس از مدتی راهش به مکتب بازشد و در جرگه طالبان علم در آمد و به تتبع در کتاب‌های دینی و ادبی بر آمد. در آن زمان به تدبیر اتابکان سلغری، فارس، مرکز بزرگ علمی و ادبی محسوب می‌شد. حافظ چندتن را مدح کرده از جمله ابوالسحق اینجو، شاه شجاع، شاه منصور، حاجی قوام الدین. افسانه عشق او به دختری به نام شاخ نبات در نوع خود جالب است. به طور کلی حافظ مردی ادیب و عالم به دانش‌های ادبی و شرعی و عرفانی بوده و از اختصاصات کلام حافظ این است که معنی‌های دقیق عرفانی و حکمی که حاصل تحلیل هایی لطیف و تفکرهای دقیق است آن را در موجزترین کلام بیان می‌کند . او در هر بیت و گاه در هر مصرع نکته‌ای دقیق دارد. دیگر توجه او به آرایه‌های مختلف لفظی و معنوی است که با استخدام الفاظ درست و انواع ترکیب‌ها هنری‌ترین ابیات را شکل می‌دهد. با آنکه حافظ صوفی خانقاه نشین نبود، ولی مشرب عرفانی خاص داشت و در شمار عالمان علوم شرعی بود، اما هیچ گاه به تشکیل مجلس درس نپرداخت. او با سرودن غزل و قصیده و قطعه صله هایی دریافت و زندگی می‌گذراند.

جامی

عبد الرحمن جامی مشهورترین شاعر عهد تیموری است. وی به سال ۸۱۷ در جام (خراسان) متولد شد و تحصیلات خود را در خراسان و هرات و سمرقند آغاز کرد و با سیر و سلوک در مراحل تصوف به مرتبه ارشادی رسید. وی شاعر و عارف وادیب بزرگ عهد خود و صاحب نظم و نثر زیادی است از جمله آثار منثور او نفحات الانس و بهارستان هستند و از آثار منظوم او هفت اورنگ یا سبعه است

که شامل هفت مثنوی و دیگری دیوان قصاید و غزل‌ها اوست. در اشعار او افکار صوفیانه و داستانها و حکمتها و تصورات غزلی و غنایی به وفور یافت می‌شود. وی در مثنوی روش نظامی و در غزل از حافظ و سعدی پیروی کرده است.

وحشی بافقی

شاعر معروف قرن دهم هجری است که در غزل سرایی طبعی لطیف و کلامی نرم و دل انگیزی دارد. از مثنوی‌های او خلدبرین، ناظر و منظور، فرهاد و شیرین که به تقلید نظامی سروده است. وی در تکوین مکتب وقوع و همچنین مکتبی واسوخت نقش زیادی داشت هر چند این مکتب‌های ادبی چندان موفق نبودند.

محتشم کاشانی

شمس الشعرا محتشم کاشانی از شاعران عهد صفویه و پدر مرثبه سرایی در مفهوم خاص است که ترکیب بند معروف او در رثاء شهدا کر بلا معروف است (باز این چه شورش است) دیوان شعر او شامل قصیده، غزل و ترکیب بند است.

صائب تبریزی

معروف به صائبا و ملک الشعرای دربار شاه عباس دوم بود. وی مدتی به هندوستان، رفت ولی خیلی زود به وطن بازگشت و کار شاعری را که از اوان جوانی آغاز کرده بود ادامه داد. صائب به عنوان پرکارترین شاعر سبک هندی و پدر شعر سبک هندی است. در غزل استاد بود و غزل‌های او مملو از مضمون‌های دقیق و فکرهای باریک و خیالات لطیف است. دیوان شعر او به روایتی سیصد هزار بیت بوده است.